

Bakgrund: Rapport, Vad är delaktighet för dig?

I rapporten (Gullacksen & Hejdedal 2015) uppmärksammas att delaktighet inte endast är något "man kan vara". Det finns också en process som leder till "att bli delaktig". På vägen dit finns olika grader av att vara delaktig. En del personer strävar mot mer delaktighet medan andra tycks vara nöjda som det är.

För att kunna visa denna process, *Vägen mot delaktighet*, användes i studien den svenska varianten av en modell som går under namnet Shiers Delaktighetsstege (utdelas). Shiers modell belyser olika steg som är nödvändiga för att en person eller grupp ska kunna bli delaktiga i beslut eller ett avgörande av något slag. Med modellens hjälp kan man steg för steg visa hur personer i omgivningen kan öka den enskildes eller gruppens möjlighet att bli en del i beslutsprocessen.

Delaktighetsstegens fem steg beskriver vägen nerifrån och upp till att vara fullt delaktig i beslutsfattandet. Varje steg beskrivs med ett påstående som beskriver en punkt i processen.

De olika stegen kan lite förenklat uttryckas så här:

- Steg 1) blir lyssnad på;
- Steg 2) får stöd att uttrycka sina åsikter och synpunkter;
- Steg 3) åsikter och synpunkterna beaktas, tas till vara;
- Steg 4) medverkar i beslutsfattandet;
- Steg 5) delar makt och ansvar för beslutsfattandet.

Vart och ett av dessa fem steg belyses av tre förutsättningar som måste finnas i omgivningen för att underlätta personens delaktighet.

Dessa är:

Öppningar = till exempel är omgivningen villig att lyssna, villig att stödja?

Möjligheter = till exempel finns det i omgivningen metoder och arbetssätt för att lyssna, stödja?

Skyldigheter = finns det handlingsprogram och riktlinjer i verksamheten om att öka brukares delaktighet?

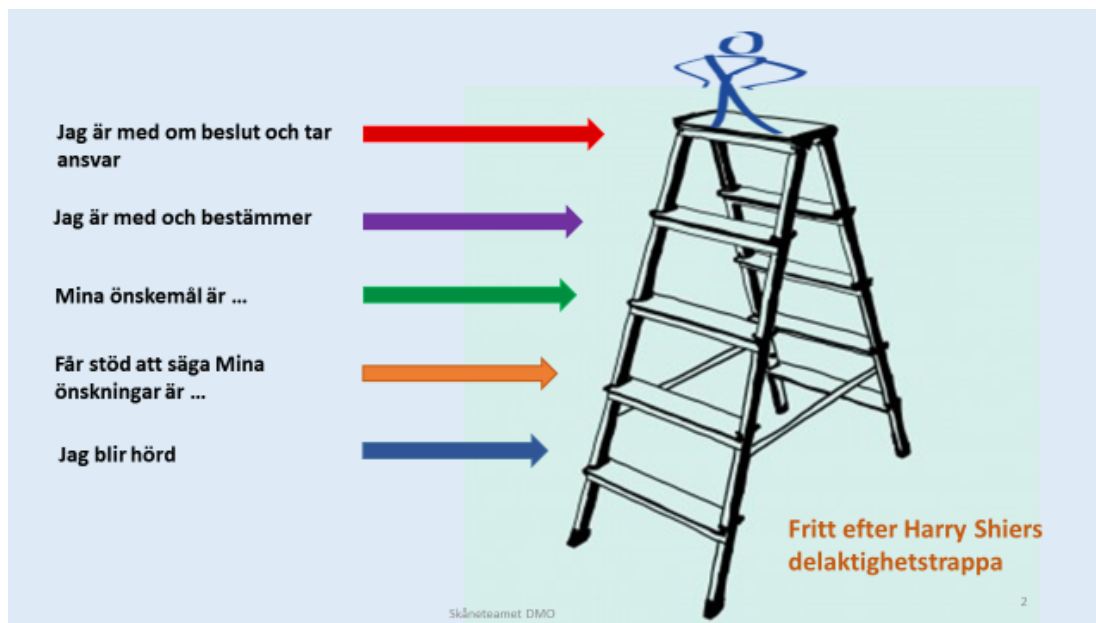
I Delaktighetsstegen poängteras steg för steg vad som krävs av omgivningen för att personen ska nå upp till full delaktighet om den så önskar. Automatiskt väcks då frågor om varför t.ex. en brukare eller brukargrupp inte når längre än till det andra eller det tredje steget. Var finns hindren? Vad krävs för att de ska nå längre? Shier har själv uttryckt att han ser modellens största värde i att den väcker frågor och självreflektion kring delaktighetsproblematiken.

Shiers modell har anpassats för att användas för att beskriva situationer som rör vuxna med funktionsnedsättning som mottar stöd och service från LSS eller Sol. I projektet *Med delaktighet i sikte* (FUB-projekt, 2016) ändrades stegen på så sätt frågorna representerade både personalens och brukarnas perspektiv. Detta gav upphov till intressanta diskussioner då olika uppfattningar kom fram.

Shiers modell har funnits med i arbetet med DMO under flera år eftersom den överensstämmer väl med den grundläggande idén om empowerment. De båda modellernas likheter i grundtankar och perspektiv gör att de berikar varandra. DMO är ett verktyg för delaktighetens handling och lärande medan, Shiers stege sätter fokus på delaktighetens viktiga komponenter. De fem stegen i Shiers delaktighetsstege beskriver vägen mot att bli fullt delaktig i att genomföra sin vilja och sina önskemål som kan forma ett liv som andra och att bestämma över sitt

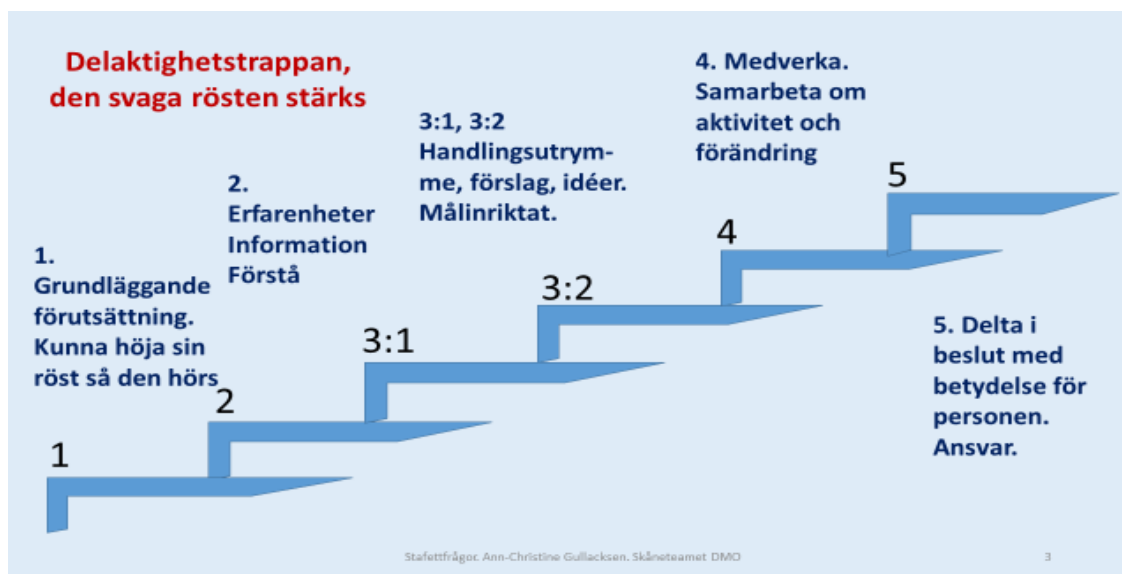
eget liv. Att delta i slingor kan vara ett sätt att *lära sig och förstå vad delaktighet kan vara och vad det innebär.*

Bilden nedan är en variant av Shiers delaktighetsstege som tagits fram i ett projekt i Skåne där brukare deltog både som informatörer och medverkande (Vad är delaktighet för dig?)

Figur 1

Vad betyder de olika stegen?

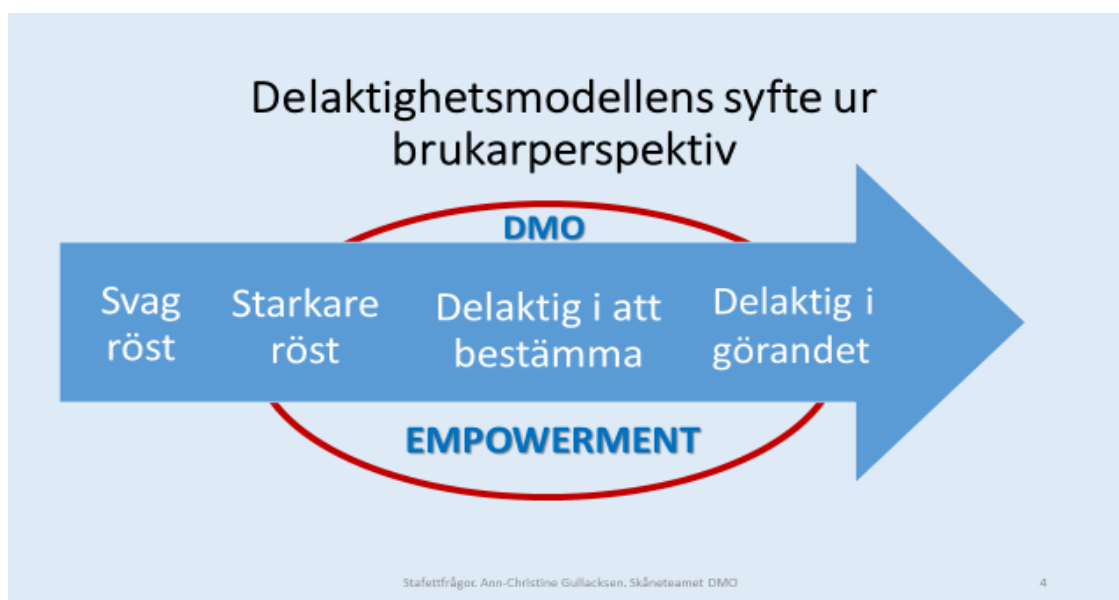

Figur 2

(Hämtat ur Gullacksen & Hejdedal, 2015, Rapport. Kommunförbundet Skåne)

DMO och Delaktighetsstegen

Delaktighetsmodellens syfte är att utjämna maktförhållanden som kan finnas i sammanhanget. Ofta handlar det om personalens dolda eller ofrivilliga maktutövning. De har per definition befogenheter som hör till deras tjänst som automatiskt ger möjligheter att bestämma mer än brukarna som mottar deras tjänster. För att tydliggöra detta talar man ibland om den svagare och starkare rösten eller parten. Delaktighetsmodellens syfte är således att stärka den svagare rösten genom att deltagarna i slingorna upplever stöd från kamrater som de delar vissa livsvillkor med. Viktigt är att mötet mellan dessa parter ska leda till att ingen avger makt utan att man istället samarbetar med lika inflytande. När man upprepade gånger deltar i delaktighetsslingor i boendet eller på arbetet, kan uppfattningen att ha rätt till självbestämmande stärkas och omsättas i vardagen. (DMO:s långsiktiga effekt).

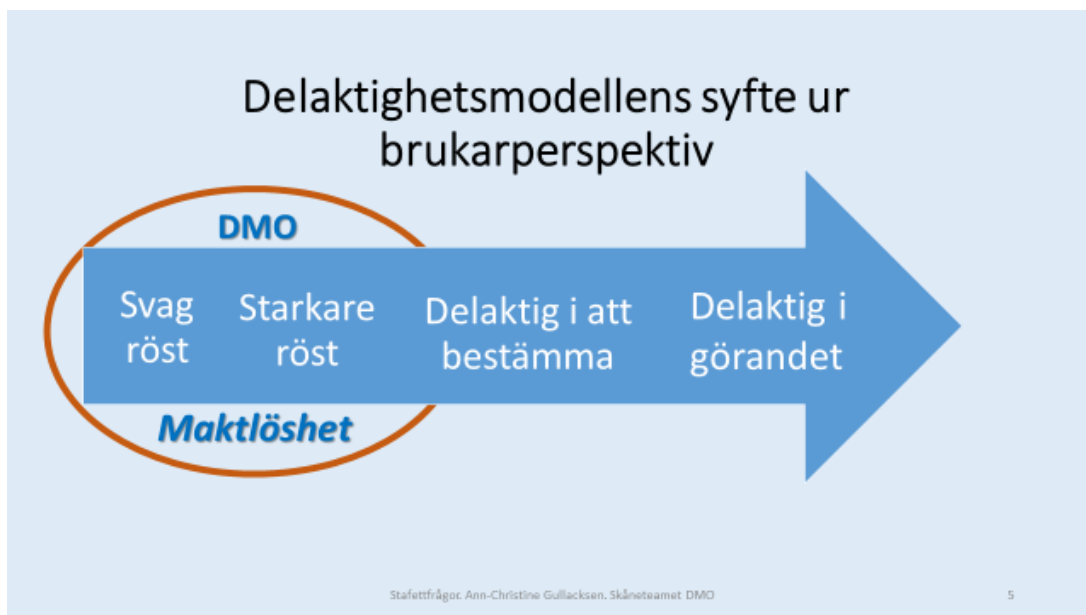

Figur 3

Bilden här understryker att kontinuerliga delaktighetsslingor är ett sätt att bevara maktbalansen eftersom denna av olika skäl kan variera beroende på vilka teman som diskuteras. Maktbalans är en förutsättning för den svagare partens växt mot empowerment.

Bilden kan också demonstrera vad som händer om brukarna inte ges möjlighet att delta i hela processen från framfört önskemål till genomförandet på ett eller annat sätt. Det är viktigt att uppleva att inflytande också innebär att delta i det praktiska skedet av förverkligandet, "från ax till limpa". Om vi betraktar processen utifrån delaktighetsstegen kan vi se att om personen endast når det tredje steget dvs. blir hörd, blir upplyst/informerad och får komma med förslag och idéer, förlorar personen inflytande över vad som händer därefter. Att upprepade gånger uppleva sådana avbrott i inflytande och självbestämmande riskerar att leda till det vi kallar en inlärd hjälplöshet. "Det är inte lönt". "Det blir ändå inte som vi vill". "Det rinner bara ut i sanden". Man stänger av sitt engagemang för att man upplever sig lurad och inte orkar

med fler bakslag. Det tär på det lilla självförtroende man har. Vi skulle kunna jämföra det med tokenism.

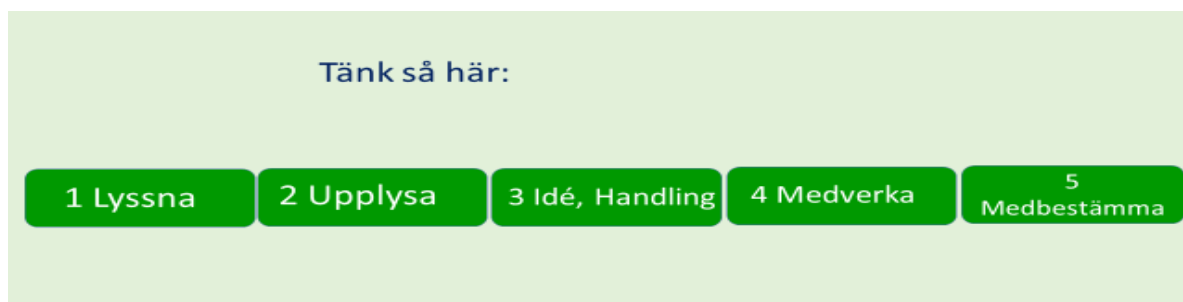

Figur 4

Hur kan arbete med Delaktighetsmodellen bidra till brukarnas ökade empowerment?

Genom att studera budskapen i de stafettfrågor som brukare ger till personalen i delaktighetsringarna kan vi lära oss mycket. Hur formuleras stafettfrågorna och hur mycket styrka ligger i dem? I en studie som Skåneteamet för DMO gjort (publicerad 2017) framgår att dessa innehåller intressant information. Detta är viktig kunskap för dem som arbetar med delaktighetsringar men även för andra.

I detta resonemang tar vi delaktighetsstegen som utgångspunkt, men betraktar den inte som en trappa. Att använda trapp-idén innebär att man beskriver en process, något fortlöpande mot ett mål. men de olika stegen har sin relevans även för enskilda moment i t.ex. bemötande, vardaglig kommunikation och kroppsspråk. Av den anledningen lägger vi stegen bredvid varandra utan topp och botten.

Figur 5